

**ФАН ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАР
ТАРАККИЁТИ**
**РАЗВИТИЕ НАУКИ И
ТЕХНОЛОГИЙ**

7
2022

Бош муҳаррир:
ДУСТОВ Ҳ.Б.
кимё фанлари доктори, профессор

Тахририят ҳайъати раиси:
БАРАКАЕВ Н.Р.
техника фанлари доктори, профессор

Муовини:
ШАРИПОВ М.З.
физика-математика фанлари доктори

Тахрир ҳайъати:
МУҚИМОВ К.М.
ЎзР ФА академиги (ЎзМУ)
ЖАЛИЛОВ А.Т.
ЎзР ФА академиги (Тошкент кимё-технология
ИТИ)

НЕГМАТОВ С.Н.
ЎзР ФА академиги ("Фан ва тараккиёт" ДУК)
РИЗАЕВ А.А.
т.ф.д., профессор (ЎзР ФА Механика ва zilзила-
бардошлилик ИТИ)
БАХОДИРОВ Ғ. А.
т.ф.д., профессор, ЎзР ФА бош илмий котиби
МАЖИДОВ Қ.Х.
техника фанлари доктори, профессор
АСТАНОВ С.Х.

физика-математика фанлари доктори, профессор
РАҲМОНОВ Х.Қ.
техника фанлари доктори, профессор
ВОХИДОВ М.М.
техника фанлари доктори, профессор
ЖЎРАЕВ Х.Ф.
техника фанлари доктори, профессор
САДУЛЛАЕВ И.Н.
техника фанлари доктори, профессор
ФОЗИЛОВ С.Ф.
техника фанлари доктори, профессор
ИСАБАЕВ И.Б.
техника фанлари доктори, профессор
АБДУРАҲМОНОВ О.Р.
техника фанлари доктори, профессор
НИЗОМОВ А.Б.

иктисод фанлари доктори, профессор
ТЕШАЕВ М.Х.
физика-математика фанлари доктори
ЮНУСОВА Ғ.С.
фалсафа фанлари доктори
ХАМИДОВ О.Х.
иктисод фанлари доктори, профессор
ХОШИМОВ Ф.А.
т.ф.д., профессор (ЎзР ФА Энергетика институти)
АХМЕТЖАНОВ М.М.

педагогика фанлари номзоди, профессор
АЗИМОВ Б.Ф.
иктисод фанлари номзоди, доцент
(махсус сонлар учун масъул)

Муҳаррирлар:
БАРАКАЕВА Д.Ф., ОРТИҚОВА С.Ж.
ИСТАМОВА Ғ.Х.

Мусахҳиҳлар:
БОЛТАЕВА З.З., САЙИТОВА К.Х.

ФАН ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТАРАҚҚИЁТИ ИЛМИЙ – ТЕХНИКАВИЙ ЖУРНАЛ

РАЗВИТИЕ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ НАУЧНО – ТЕХНИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

*Журнал Ўзбекистон матбуот ва ахборот
агентлиги Бухоро вилояти бошқармасида
2014 йил 22-сентябрда № 05-066-сонли
гувоҳнома билан рўйхатга олинган*

Муассис:

Бухоро муҳандислик-технология институти

*Журнал Ўзбекистон Республикаси Вазирлар
Маҳкамаси ҳузуридаги ОАК Раёсатининг
2017 йил 29-мартдаги №239/5- сонли қарор
билан диссертациялар асосий илмий
натижаларини чоп этиш тавсия этилган
илмий нашрлар рўйхатида киритилган.*

Тахририят манзили:

*200100, Бухоро шаҳри, Қ. Муртазоев
кўчаси, 15-уй,*

*Бухоро муҳандислик-технология институти
биринчи биноси, 2-қavat, 206-хона.*

Тел: 0(365) 223-92-40

Факс: 0(365) 223-78-84

Электрон манзил:

E-mail: fantl_jurnal@umail.uz

*Журналнинг тўлиқ электрон варианты
билан <https://journal.bmti.uz/>
сайти орқали танишиш мумкин.*

*Ушбу журналда чоп этилган материаллар
тахририятнинг ёзма рухсатисиз тўлиқ ёки
қисман чоп этилиши мумкин эмас.*

*Тахририятнинг фикри муаллифлик фикри
билан ҳар доим ҳам мос тушмаслиги
мумкин. Журналда ёритилган
материалларнинг ҳаққонийлиги учун
мақолаларнинг муаллифлари ва реклама
берувчилар масъулдирлар.*

АНИҚ ВА ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАР

Ibragimov I.U., Rahmanov A.M. Namangan viloyatida mahalliy xom ashyolardan samarali foydalanish va ishlab chiqarishni mahalliy lashtirishning istiqbolli masalalari . . .	201
Ibragimov I.U., Solijonova S.A. Modern methodology of strategic planning and its importance in the effective organization of management activities.....	209
Турсунов У.С. Лизинг компанияларида ички назорат ва аудитни ташкил этишнинг ўзига хос масалалари.....	219
Sharipova M.Sh. “Educational assessment and evaluation in language teaching”	226
Жўраева М. Матбуот ва журналистика.....	235

АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАР

irzayev A.S. Beda parvarishlash va yuqori hosil olish omillari.....	239
Турсунов С. Экиш муддатларининг кузги буғдой навлари ҳосилдорлигига таъсири..	243
Khojiev A.A. Results of experiments on the biotechnological method of cotton growing...	247

8. Skehan, P. 'A framework for the implementation of task-based instruction', *Applied Linguistics*, 16/4, 542–566, 1995.
9. Bachman, L. Modern language testing at the turn of the century: assuring what the test counts. *Language Testing* 17 (1), 1-42, 1996.
10. <http://www.nclrc.org/essentials/assessing/alternative.htm>
11. http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf
12. http://www.coe.int/T/DG4/Portfolio/?L=E&M=/main_pages/levels.html
13. http://en.wikipedia.org/wiki/list_of_language_proficiency_tests
14. <http://www.teachnet.org/npti/research/prep/Cooper/>
15. http://www.clients.squareeye.net/uploads/equals2011/documents/EAQUALS_British_Council_Core_Curriculum_April2011.pdf

МАТБУОТ ВА ЖУРНАЛИСТИКА

Жўраева М.

Бухоро давлат университети

Аннотация: Ушбу мақолада матбуот ва унинг ҳаётимизга тезкор маълумотлар билан кириб келиши, оммавий демократик мулоқот, ҳамда, матбуотнинг оммавий ахборот воситалардан бири сифатида мамлакатнинг маданий ва сиёсий ҳаётида тўтган муҳим ўрни ҳақида, шу билан бирга журналистика соҳаси, унинг ўзига хослиги ва журналистик нутқ ҳақида сўз боради.

Калим сўзлар: матбуот, мухбир, мезон, газета, журналист, сарлавҳа, саводхонлик, хабар, шарҳ.

ПРЕССА И ЖУРНАЛИСТИКА

Жураева М.

Бухарский государственный университет

Аннотация: В этой статье говорится о прессе и её вхождении в нашу жизнь с быстрым информированием, массовым демократическим диалогом, о важной роли прессы как одного из средств массовой информации в культурно-политической жизни страны, а также о сфере журналистика, её своеобразии и публицистическая речь.

Ключевые слова: пресса, репортер, критерий, газета, журналист, заголовок, грамотность, сообщение, комментарий.

PRESS AND JOURNALISM

Zhuraeva M.

Bukhara State University

Annotation: This article talks about the press and its entry into our lives with rapid information, mass democratic dialogue, the important role of the press as one of the media in the cultural and political life of the country, as well as the field of journalism, its originality and journalistic speech.

Key words: press, reporter, criterion, newspaper, journalist, headline, literacy, message, comment.

Ҳозирги даврда жамиятни демократлаштириш жараёни кузатилаётган шароитда оммавий ахборот воситалари ва, шу жумладан, газета матнлари ҳам эволюцион ўзгаришларни бошидан кечиришмоқда. Ахборот олувчиларнинг онгига таъсир этувчи лингвопрагматик омиллар, айниқса, газета сарлавҳаларида аниқ акс этади. Чунки ўқувчи кўрадиган биринчи нарса сарлавҳадир, айнан сарлавҳани ўқиш жараёнида у мақола билан танишишни давом эттиришга қарор қилади.

Матбуот – ҳаёт кўзгусидир. Ҳаёт ҳақиқати шуни кўрсатадики, бугунги шиддатли давр бутун инсоният учун сиёсий онг ва ҳуқуқий саводхонликни шакллантириб боришни тақозо

этади, шунингдек, кенг миқёсдаги янгиликлар жараёнига дахлдорликни оширишни ҳам касб этади.

Дарҳақиқат, матбуот ва медиа ҳаётимизга чуқур ва тезкор кириб бораётган маълумотлар ҳажми тобора ортиб бораётган янги глобал даврга кириб боришимиз жараёнида, матбуот ва жамият ўртасидаги уйғунлик оммавий демократик мулоқотнинг энг яхши кафолати ҳисобланади. Бундай мулоқот инсонларнинг ўз ҳуқуқларини амалга оширишга эришишларига ҳисса қўшувчи ҳамда бу жараёнда ҳал қилувчи омил саналади.

Матбуот оммавий ахборот воситалардан бири сифатида мамлакатнинг маданий ва сиёсий ҳаётида ва инсон ҳаётида ҳам муҳим ўрин тутди. Ҳозирги даврнинг маданий ҳаётида газета энг кагга ўринлардан бирини эгаллайди. Сон-саноксиз тармоқларга эга бўлган ижтимоий ва давлат ҳаётини ҳозирги пайтда газетасиз тасаввур қилиб бўлмайди. Агар газета дунёдаги умумий вазият ҳақида ҳам, кундалик ҳаёт тарихини ташкил қилувчи майда воқеалар ҳақида ҳам кунаро бизга хабар бермаганда, агар у бизнинг шахсий ва ижтимоий манфаатларимиз билан боғлиқ бўлган муносабатлар ва ҳолатлар ҳақида бизга маълумот бермаганда ва, ниҳоят, курашишимиз керак бўлган давримизнинг ижтимоий яраларини очиб бермаганда эди, маданиятли халқларнинг маданий фаолияти асосида турган мавқуравий алмашишни тўсатдан тўхтаб қолган бўларди.

Бугунги кунда жамиятимизда содир бўлаётган воқеаларга бефарқ бўлмаган, уларни ўз ижодлари билан кўрсата оладиган минглаб журналистлар, блогерлар ўзларининг турли хил сиёсий-ижтимоий вазиятлар ҳақида ёзилган мақолаларини мунтазам равишда ижтимоий тармоқлар ва матбуот орқали омма эътиборига ҳавола қилиб келмоқдалар.

Мақолаларнинг мазмуни ва моҳияти олдингилардан тубдан фарқ қилса-да, журналистикани ёки матбуотни танқидсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Бутун дунёда содир бўлаётган воқеаларни, янгиликларни ким биринчи бўлиб эълон қилгани ёки қайси ахборот агентлиги биринчи ёритгани жуда муҳим ҳисобланади. Журналист фақатгина хабар тарқатувчигина эмас. Хабарларни телевидение ёки радио мухбирлари ҳам етказа оладилар. Содир бўлган бирор воқеа, ҳодиса ижтимоий-сиёсий ёки маданий-иқтисодий муаммо ҳақида хабар берилганидан кейин юзага чиққан ижтимоий акс-садони, таассуротни шарҳлаш, таҳрир қилиш, талқин этиш, таҳлил, муҳокама қилиш публицистнинг иши ҳисобланса ҳам, публицистиканинг пойдевори айнан журналистика эканлигини унутмаслигимиз керак.

Журнал ва журналистлар тарихи эса ўзаро бир-бирига боғланган. Француз олими Жан Шаррон (Jean Charon) ва Жан де Бонвил (Jean de Bonville) фикрига кўра [1] журналистика тўртта асосий даврга эга:

- 1) Тарқатиш, яъни хабар бериш даври (17-аср)
- 2) Ижтимоий қараш, фикрлаш даври (18-аср)
- 3) Ахборот журналистикаси (1880-1910 йилларда пайдо бўлган ва 1920 йилдан кенг тарқала бошлаган);
- 4) Алоқа журналистикаси (1970-1980).

Ушбу типологиянинг илмий мақсади журналистиканинг қадимги амалиётлари ва ҳозирги вариант - коммуникатив журналистика ўртасидаги мавжуд "узлуксизлик" ни тасдиқлашдир. Тўртта журналистик парадигмани белгилаш учун танланган атамалар "мулоқот билан боғлиқ атрибутлар", чунки, матбуотнинг бутун тарихини камраб олувчи идеал типларнинг тўртта шаклини аниқлаш учун журналистик амалиётдан (масалан, сиёсат ёки иқтисод каби) ташқи мезонларни қидирмаслик керак. Шунга қарамай, асар матбуот тарихи сифатида эмас, балки "маълум бир замон ва маконда амалиётда қўлланиладиган, тизимли, изчил, тартибга солинадиган хусусиятни тақдим этувчи" журналистиканинг назарий ва услубий мулоҳазаси сифатида тақдим этилади.

Албатта, матбуотда чиққан ҳар қандай хабар ёки янгилик таҳлил қилинавермайди. Чунки оммага тарқатилган бўлса ҳам жамоатчилик эътиборидан четда қолган бўлиши мумкин. Лекин хабар тарқатилган вақтда кўпчиликнинг эътиборидан четда қолгани билан

кейинчалик бошқа бир воқеа ҳақидаги хабар таъсирида оммада кучли резонанс яратиши мумкин. Ижтимоий резонанс тафсилоти эса оммага тушунтириб берилиши шарт.

Газета дунёда, мамлакатда, шаҳарда содир бўлаётган барча воқеаларни қисқа-қисқа акс эттирадиган ва кўзга кўринадиган “ижтимоий ҳаёт парчаларига – фактлар, воқеалар, ҳодисалар, шахсларга ...” ўз талқинини берадиган “кўзгудир” [Матвеева 1990] [2]. Ўқувчилар учун кураш, сиёсий дискурсниги ўзига хослиги газета публицистик нутқнинг ўзига хос кўринишини шакллантиради, унда экстралингвистик усулларга катта ўрин берилади. Газета нутқи “ёркин баҳолаши, юмшоқ стандартлаштирилганлиги ва газетада ишлатиладиган материалнинг ҳаммага тушунарли бўлишлиги” билан ажралиб туради [3]. Бу, айниқса, сарлавҳаларда яққол кўриниб туради, чунки “журналистлар сарлавҳа ёрдамидаёқ ўқувчида фаолликни уйғотишга, уни бирга ижод жараёнига жалб қилишга интилишади. Бунда улар ихтиёрий бирламчи эътиборнинг онгли бир нуктага кўчишининг асосий шартини кўришади. Шу мақсадда босмаҳона ишчилари тил воситаларини воқелантиришнинг турли усулларидан, семантик юklamани кучайтириш усулларидан, сарлавҳани жонлантириш, газета материали матнига нисбатан муаллиф муносабатини аниқлаш каби усуллардан фойдаланишади” [Сафонов 1981] [4]. В.В.Малаховская шундай ёзади: «Журналист ўқувчини нафақат ижтимоий аҳамиятли фактлар, воқеа ва ҳодисалар ҳақида хабардор қилади, балки хабар бериётганлага нисбатан ҳам баҳо беради» [Малаховская 2007]. Баҳолаш номинативлари нашр муаллифига ушбу маълумотнинг аҳамияти тўғрисида ўз фикрларини билдиришга ва ушбу фикрни ўқувчиларга уқтиришга имкон беради.

Газетага хос бўлган ундаш функцияси журналистларни ҳиссий-баҳолаш структураларидан, ҳиссий бўёқдор лексика ва фразеологизмлар ва бошқалардан фойдаланишга мажбур қилади. Таъкидланган ифода воситалари француз газета дискурсида мулоқот стратегияларининг амалга ошишини таъминлайди.

Маҳоратли ўзбек журналисти Абдуқаюм Йўлдошев “Матбуот – ўткир қуролдир” дейди ўзининг бир суҳбатида [5]. Ҳақиқатдан ҳам, оғзаки ва ёзма матбуотсиз демократик жамиятнинг ўзи бўлмайди. Матбуот маддоҳлик, хушомад, воқеликни бўяб-бежаб кўрсатиш воситаси эмас, балки чин маънода элнинг эркин минбарига, халқ билан ҳокимият ўртасида кўприкка айланганидагина ўз зиммасидаги вазифасини, бурчини адо этган бўлади.

Журналистик нутқ иборасида эса нутқ матн маъносида тушунимайди алоҳида (масалан, мақола) ёки бир гуруҳ матнлар ичида маълум бир мавзунини ишлаб чиқиш (масалан, матбуотдаги “миллатчилик нутқи”), нутқи маъносида тушинилади.

Гарчи у моддий жиҳатдан фақат уни ташкил етувчи асосий бирликлар орқали намоён бўлса ҳам (газета мақолалари ёки уларнинг бошқа оммавий ахборот воситаларидаги эквиваленти) журналистик нутқ билан таъминланган матн бирликларидан устун турадиган аниқ ижтимоий-тарихий воқелик ҳисобланади.

Ҳар бир асарда мавжуд бўлган адабиёт билан солиштирганда, семантик ва морфологик, нисбатан автоном мавжудлик, журналистиканинг ўзига хослиги ўзини ўзи тасдиқлайдиган матн бирликларининг йиғиндисидан фарқ қилади. Прагматик нуктаи назардан, матнлар турини аниқлашга имкон берадиган мезон пайдо бўлиши ва ишлаб чиқарилишининг ижтимоий-тарихий шароитларига боғлиқ, ва бу матнлар ўзига хос филологик нутқни ташкил қилади.

Журналистикада бошқа кўплаб дискурсив амалиётларга караганда матн ва контекст ўртасидаги чегара ноаниқ ва таъсирчан. Шу маънода журналист позициясини акс еттириш журналистик нутқни ишлаб чиқаришда матндан кўра ички матн ҳақида гапириш яхшироқ ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, аниқ стратегик хусусиятга эга бўлган баъзи бир дискурсив хатти-ҳаракатларни бошқа дискурсив хатти-ҳаракатлардан ажратиш кераклиги шубҳасиз. Дарҳақиқат, аксарият дискурсив хатти-ҳаракатлар моҳир ёзувчининг мунтазам фаолиятининг

бир қисми бўлиб, журналистлар жамоаси учун эса ўйлаш ва фикрлаш усули демакдир. Бироқ, журналист ҳам ўз тексти орқали онгли равишда сезилмас бўлсада ҳолатни ўзгартиришга интилади. Шундай мақсаддаки, масалан, ўзининг сукунатидан чиқиш, жим туриш ҳолатидан чиқиш мақсадида мақола ёзганда, муайян қаҳрамонларни озми кўпми ёрқинлаштиришга ва ойдинроқ қилиб кўрсатишга ҳаракат қилади.

Ҳозирда техника асри, яъни техника соҳасининг жадал ривожланаётганлигига қарамасдан, ёзма матбуот томонидан нашр этилаётган газета ва журналлар [6-9] ўзининг миллионлаб мухлисларига эгадир, чунки таҳририят томонидан оммага тақдим қилинаётган ижтимоий, сиёсий, маънавий ва маърифий мазмун сингдирилган прессалардаги сифатли ва долзарб янгиликларга тўла маълумотлардан воқиф бўлишади. Бугунги кунда оммавий ахборот воситалари ҳар доим газетхон эътиборидан четда қолмайди деб айтиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. MOUILLAUD, Maurice. « Le système des journaux », Langages, no 11 (1968).
2. CHARRON, Jean et DE BONVILLE, Jean. « Journalismes en mutation: perspectives de recherche et orientations méthodologiques ». Communication. Vol. 17, no 2 (1996).
3. POPPER, Karl. La connaissance objective. Paris : Flammarion, 1998
4. CHARRON, Jean et DE BONVILLE, Jean. « Journalismes en mutation : perspectives de recherche et orientations méthodologiques ». Communication. Vol. 17, no 2 (1996).
5. Жўраева М.М. Лингвомаданий ёндашув ҳақида. Таълим тизимининг барча босқичларида чет тилларни ўрганишни янада такомиллаштириш истиқболлари. Конференция материаллар тўплами. – Тошкент, 2016.
6. <https://journals.openedition.org/communication/302>
7. <https://www.erudit.org/en/books/culture-francaise-damerique/mediation-francophonie-interculturelle/000654co.pdf>
8. <http://muzaffar.uz/dilbar-suhbat/1177-matbuot-otkir-quroldir.html>
9. <https://suriejournalisme.com/uploads/2007/05>

М.Жўраева - БухДУ мустақил изланувчиси